

anuario de estudios medievales

Volumen 47/2

julio-diciembre 2017

Barcelona (España)

ISSN: 0066-5061

CONSEJO SUPERIOR DE INVESTIGACIONES CIENTÍFICAS

RESEÑAS

Antoni ALBACETE I GASCÓN, Margarida GÜELL I BARÓ, *El Reial Monestir de Santa Maria de Valldonzella (1147-1922). Història i art en un centre d'espiritualitat cistercenca*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013, 399 pp. (Biblioteca Abat Oliba; 290). ISBN 978-84-9883-569-4.

L'obra objecte d'aquesta ressenya *El reial monestir de Santa Maria de Valldonzella (1147-1922), Història i art en un centre d'espiritualitat cistercenca* a cura d'Antoni Albacete i Gascón, historiador, i Margarida Güell i Baró, experta en història de l'art, ens permet endinsar-nos no tan sols en la història d'un monestir cistercenc, d'ahir i d'avui, present a la ciutat de Barcelona, sinó també en la història de Catalunya i de Barcelona, si hom té present dos trets que caracteritzen la història del monestir cistercenc de Santa Maria de Valldonzella: continuïtat en el temps i visibilitat fins i tot en moments tràgics de la nostra història (Guerra civil del segle XV, la Guerra dels segadors, el convuls segle XIX, la Setmana Tràgica de 1909, la Segona república i Guerra civil de 1931-1939). El monestir cistercenc de Santa Maria de Valldonzella bé prou que mereixia un estudi en profunditat, com demostra l'aparat erudit i bibliogràfic, que dona fe de la gran tasca feta pels seus autors. Pretenien aquests una aproximació científica, rigorosa i global a la comunitat del monestir del Santa Maria de Valldonzella des dels seus orígens, anteriors al segle XII, fins a l'actualitat. Cal dir que, malgrat la dificultat que representa l'absència d'un arxiu organitzat del monestir i la dificultat en la recopilació de notícies disperses en arxius històrics, bibliografia i, fins i tot, hemeroteques, els autors ho han aconseguit.

Hom situa el *terminus a quo* en els orígens de la comunitat prèvia a l'entrada i la integració en l'orde del Císter i el *terminus ad quem* en la data de la consagració de l'església del monestir actual l'any 1922. Els autors divideixen el treball en tres grans blocs. El primer (pp. 19-242) titulat *La comunitat de Santa Maria de Valldonzella*, exposa els orígens de la comunitat, és a dir, la comunitat prèvia a l'entrada en l'orde del Císter, la primera referència documental de la qual és de l'any 1147 (l'ermita i el seu emplaçament), i la integració en aquest orde el dia 29 de març de 1226 en què el bisbe de Barcelona i el seu capítol catedralici donaren al Císter l'església de Santa Maria de Valldonzella per a què s'hi fundés un monestir de monges cistercenques. L'any 1237 tenia lloc la constitució canònica del monestir cistercenc. Lligat amb aquests orígens, hom presenta la molt popular i venerada Verge del Cor, que es venera al cor del monestir de Valldonzella des dels inicis del segle XIII, una petita pintura sobre fusta, d'influència bizantina. És una mostra de l'espiritualitat que traspuava el monestir i que els barcelonins preaven i estimaven. Hom ha de dir que l'estudi iconogràfic que se'n fa és excel·lent.

Es descriuen els grups humans de la comunitat, (la composició numèrica de les monges fins el segle XX i llur procedència social), els oficis comunitaris (abadessa, priora, conselleres, celleres), les exèquies i l'elecció d'abadessa, les converses o monges d'obediència, els membres no monàstics de la comunitat. De manera

molt detallada s'exposa la vida en el cenobi: les cerimònies, festivitats i activitat cultural d'un monestir que des de mitjan el segle XV gaudia de l'apel·latiu de monestir reial. Hom no oblida la gestió material del monestir, els afers particulars de les monges, llurs testaments. Front a la decadència espiritual, hom lluità per la implantació de la vida comunitària íntegra, que comença ja en el segle XVIII i és una realitat mitjan el segle XIX, amb el retorn a la Regla de Sant Benet i el Ritual cistercenc. El procés d'implantació de la vida comunitària íntegra s'inicia l'any 1796, s'impulsa a partir de l'any 1833 i acaba l'any 1853.

Malgrat els límits de la documentació i la bibliografia, els autors han reeixit en l'apartat d'aquest primer bloc titulat "Les relacions de Vallldonzella amb la societat". Hom hi pot veure la intervenció del papat ja des del segle XIII (butlles dels anys 1255, 1387, 1416...) o les relacions amb l'orde del Císter mitjançant els visitadors. Important era també la relació de Vallldonzella amb la monarquia, doncs, ja des del segle XV, el monestir de Vallldonzella era monestir reial (privilegis de Jaume I i Jaume II, protecció reial amb Jaume II, Pere III el Cerimoniós i els Trastàmars), Molt destacable és l'apartat dedicat a les relacions del monestir amb la ciutat de Barcelona a través de la posició de protectorat del Consell de Cent sobre el monestir. Cal destacar aquí el buidat minuciós i sistemàtic de la documentació que ens mostra la profunditat d'aquest estudi, en especial de la documentació notarial dels arxius de Barcelona, per a fer llum, per exemple, sobre les possessions del monestir i els canvis de la institució monàstica en la gestió dels seus béns immobles i ells llocs on aquests es trobaven. Malgrat l'absència d'inventaris complets i regulars en el temps, aquests s'endinsen amb èxit en l'estudi dels bens mobles del monestir: joies, obres d'art, objectes litúrgics d'orfebreria, manuscrits i llibres impresos, anàlisi del primer inventari d'objectes de la sagristia major de 1715, inventari dels joiells de 1745, inventari de la Verge del Cor de 1835 i l'inventari de 1884, l'últim abans de la Setmana Tràgica.

El segon bloc del treball (pp. 243-307) és titulat "Els monestirs desapareguts". Com s'ha dit, la comunitat de Santa Maria de Vallldonzella frueix d'una continuïtat des dels seus orígens en el segle XII fins l'actualitat. Tanmateix la ubicació d'aquesta comunitat ha estat en diversos indrets allotjant-se en diverses construccions que els autors descriuen. Podríem dir que, fent ús de tots els instruments tan documentals, especialment de la documentació notarial, com arqueològics, fins i tot en reconstrueixen l'estructura. El primer és el monestir de Santa Creu d'Olorda, a la vall que portava el nom de Donzella. Tot seguit el monestir de Creu Coberta, del qual Jaume I, l'any 1263, va col·locar la primera pedra i feu una important donació per a la seva construcció. La documentació notarial ha permès als autors descriure l'estructura del monestir (emplaçament, cases i cambres monacals, estàncies reials, el retaule desaparegut de Sant Jaume i Santa Llúcia de Joan Mates, documentat entre 1391 i 1431, les claus de volta de l'església, els vitralls, canelobres, sepultures, etc). En el context de la guerra dels Segadors, en ser abandonat el monestir de Creu Coberta, la comunitat es reagrupà, l'any 1660, al Priorat de Natzaret de Barcelona, propietat de Poblet, que també és descrit en la seva estructura arquitectònica i en el seu contingut artístic. El temps d'estada a Creu Coberta cal dividir-lo en dos períodes: el primer va de 1660 fins 1814 i el segon cal situar-lo entre aquesta data i l'any 1909. Es tracta d'un període convuls que durà fins els fets de la Setmana Tràgica en què es produí la fugida de la comunitat i la destrucció del monestir. Tanmateix, la segona meitat del segle XIX és

temps de ressorgiment de la comunitat, que tingué com confessor, durant uns anys, al bisbe Torras i Bages, llavors sacerdot. En aquest període ja es veia la necessitat de construir un monestir de nova planta segons l'esperit del Císter. Després de l'acollida momentània a la masia d'Horta anomenada Torre dels Pardals, cedida per Manuel Valls i Martí, de la qual se'n fa la descripció, l'any 1912 s'inicia la construcció de l'actual monestir a cura de l'arquitecte Bernardí Martorell i Puig (1877-1937).

Comença ara el tercer bloc de l'estudi "El monestir modernista de Santa Maria de Valldonzella, 1911-1922". Els autors donen la cronologia del projecte i de la construcció. El monestir i l'església havien de reflectir la voluntat de les monges de viure segons les regles de la vida comunitària íntegra en un monestir pròpiament cistercenc, del qual els autors en fan una descripció modèlica tant des d'un punt de vista tècnic com de l'ornamental: autoabastiment, estances pròpies que facilités la vida espiritual, estructura clàssica al voltant d'un claustre, orientació de l'església. Hom tingué cura especial dels espais propis per a la vida comuna: claustre, sala capitular, refetor o refectori, infermeria, locutori, estances, zones per al noviciat, sala per al treball manual, cel·les individuals, etc. Destacable és també la descripció de l'església monasterial: capelles, presbiteri i altar major, cadirat del cor i altres treballs de fusta, decoració pictòrica (escuts referents al Císter i a Valldonzella), les 553 obertures amb vitralls (restaurats entre els anys 1996 i 2005), dels quals se'n fa un repàs detallat.

Per tot plegat, l'obra d'Antoni Albacete i Gascón i Margarida Güell i Baró mereix un lloc destacat en la Història del monaquisme i, en concret, en la Història del monaquisme de Catalunya. Han sabut exposar de manera científica, però assequible, la presència de la comunitat de Santa Maria de Valldonzella en el relat històric de la ciutat de Barcelona i de Catalunya, mostrant-ne també els aspectes materials, arquitectura i art. Els autors han fet una tasca de recerca encomiable tant en els arxius (Arxiu, Biblioteca i Museu d'Arquitectura de la Reial Catedral Gaudí, Arxiu Diocesà de Barcelona, Arxiu fotogràfic de Barcelona, Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona, Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, Arxiu del Monestir de Santa Maria de Valldonzella, Arxiu Reial de Barcelona, Arxiu Amatller d'Art Hispànic. Els autors citen 183 obres publicades. Han estat fins i tot a les hemeroteques: *Diario de Barcelona*, *La Ilustración*, *La Vanguardia*, *ABC*, *Las Noticias*, *Estudios Universitaris Catalans*, *Catalunya Social*. Testimoni del seu esforç n'és el conjunt de 1272 notes a peu de pàgina, que demostren erudició i mestratge en l'ús especialment de les fonts.

Esperem, doncs, que en endavant, quan hom estudiï o divulgui aquest aspecte de la Història de Catalunya, l'obra d'Antoni Albacete i Gascón i Margarida Güell i Baró estigui molt present i hom no es limiti, com ja ha passat a ser massa habitual, als tòpics i als autors de sempre. Desitgem, per últim, que aquest llibre d'Antoni Albacete i Gascón i Margarida Güell i Baró, exemple des del punt de vista metodològic i historiogràfic, estigui present, i no tan sols, en els àmbits universitaris i sigui punt de referència per als nostres estudiants en llurs estudis i recerca.

JOSEP HERNANDO DELGADO
Catedràtic emèrit de la Universitat de Barcelona